

geheel willekeurig bij zooveel koele effect-berekening; er is niet het geringste spoor eener bedrijvige bedoeling daarbij te bespeuren.

Cézanne vertoont een gelijkenis met de primitieven en inderdaad bezit hij het ijskoude groothedsgevoel en de heroïsche vitaliteit der gothieken, waartoe hij zich niet zonder fierheid rekent te behooren, zonder daar in 't minst ook maar z'n best voor te doen en hij bereikt dit stilistisch zonder behulp der contour, alleen door een fabuleusen kleurentoover, die merkwaardig genoeg heel natuurgetrouw is en de nauwkeurigste voorwerpelijkheid uitdrukt. „Je reste”, schreef Cézanne tegen het einde zijns levens, „je reste le primitif de la voie que j'ai découverte”. Met meer juistheid nog had hij zich archaïcus kunnen noemen. Zijn werk is onpersoonlijk en absoluut, (nooit signeerde hij) zeer verschillend van de minutieuze en geacheveerde primitieven. Zooals het primitivisme het individualisme in de kunstgeschiedenis annonceert, zoo is het archaïsme de aanvang van groote, collectieve rhythmten.

Hij uit zich echter geheel anders als een primitief, hem ontbreekt daartoe de gemeene grondslag van verstandhouding, de algemeen-verstaanbaarheid. „De kunst”, heeft hij eens gezegd, „wendt zich slechts tot een uiterst beperkt aantal van individuën”, en niemand die deze tragische waarheid beter heeft geïllustreerd. Een primitief kenmerkt zich door eenvoud en klaarheid. Niemand is moeilijker te doordringen dan juist Cézanne. Een primitief kenmerkt zich door een strakke contour en een zuivere teekening. Niemand heeft minder geteekend, geen der moderneren is moeilijker te verstaan. Cézanne drijft de stofuitdrukking op de spits, terwijl de primitieven in dit opzicht synthetisch, niet analytisch te werk gaan; zij bestreven niet allereerst de verscheidenheid, doch de eenheid der stof te transsubstantieeren, naar het woord van den ouden mysticus dat eenmaal alles weer een zal worden. Reeds deze schijnbare tegenspraken, de gecompliceerd-

heid zijner werken niettegenstaande de zeer beperkte middelen waarmee zij zijn uitgevoerd, zijn voldoende om een begrip te geven van het raadselachtige dezer geheimzinnige verschijning. Men zou wellicht kunnen zeggen, dat Cézanne evenals Rembrandt een realistisch mysticus is, hij heeft de ziel der middeleeuwen en uit die in en met de vormen der renaissance. Hij herkende die ziel in een tijd, waarin zij reeds lang het schoone lichaam der kathedraal had verlaten. Zijn gezichten vertoonen dan ook niet de doodstille verrukkingen der primitieven, doch de eer zinnelijk-bewogen aardse pracht der renaissancisten.

Het komt Cézanne er veel meer op aan de mogelijkheden eener nieuwe kunst te toonen dan voldongen kunstwerken. De atmosfeer, die voor de ouden slechts middel tot het doel was, schijnt bij hem zelf doel te zijn geworden. Emile Bernard, die zich een tijdlang als een soort leerling tot Cézanne verhiel, heeft eens gepoogd hem te karakteriseeren, en noemde hem een mysticus. Cézanne is mysticus als Rousseau; hij is de zoeker van de immanentie van het oneindige in het eindige en wordt daarbij door wetenschappelijke tendenzen gedreven. Hem is het kunstwerk geen vaststaand begrip — niemand voor hem heeft het zoo vrij van alle tradities gezien en hij zou het woord van den ouden Constable gezegd kunnen hebben: „When I sit down to make a sketch from nature, the first thing I try to do is to forget that I have ever seen a picture”, — maar het elementaire resultaat eener geheel persoonlijke visie. De verbeelding dezer visie is niet alleen uitsluitend met het materiaal der schilderkunst mogelijk, maar abstraheert van dit materiaal nog alles, wat niet tot het op het uiterst gedifferentieerde begrip van het schilderkunstige behoort. De theorie van Manet, alles aan het vlak te offeren, wordt door hem nog concieser gereduceerd. Cézanne herleidt alle voorstellingen der werkelijkheid tot kleur- en toonverschillen. Ook placht hij te zeggen dat alle natuurvormen teruggebracht